

Дијалози за визија

Институт за европска политика

ПРЕДЛОГ ПОЛИТИКА ЗА ИНТЕГРИРАНО ОБРАЗОВАНИЕ

ОБЛАСТ: СОЦИЈАЛНА КОХЕЗИЈА

**ТЕМА: УЛОГАТА НА ЛОКАЛНАТА ВЛАСТ ВО (ИНТЕГРИРАНО) ОБРАЗОВАНИЕ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА**

Истражувачки тим:

вон. проф. д-р Горан Јанев

м-р Соња Стојадиновиќ

м-р Анета Смит Гулева

Скопје, март, 2016

1. Визија

Создавање услови за инклузивно образование засновано на само-организирање, поттикнување на иницијативноста кај учениците и нивните родители како активни општествени чинители. Поттикнување на граѓанска свест која ќе ги надминува границите на етничките поделби. Суштинска социјализација и воспитно-образовен процес кои креираат социјално, еколошки и општествено освестени индивидуи кои општествената заедница не ја сваќаат како етничка/конфесионална/јазична група. Делувањето на микро ниво овозможено преку инклузивни воннаставни активности, ја поттикнува самосвеста за омоќени индивидуи кои не зависат од државата и институциите туку се проактивни чинители на позитивните промени во својата непосредна средина. Создавање функционална граѓанска заедница како основа за развој на демократски општествени односи, бидејќи демократијата не е само гласање политички претставници.

2. Анализа

За потребите на оваа студија се анализираа правната рамка и поставеноста на образовниот систем, постоечките практики за интегрирано образование, како што се официјално наречени, и теренско истражување со интервјуирање на наставници, како актери преку кои се прекршува имплементирањето на сите активности во воспитно-образовните установи. Наставниците кои беа испитани доаѓаат од училишта во мешани средини. Четири града беа опфатени со ова истражување: Тетово, Куманово, Велес и Дојран. При обликувањето на нашите предлог политики појдовме од можностите во постоечкиот систем и затоа нудиме делување во делот на воннаставни активности. Нашиот пристап се повикува на *теоријата на контакт*, која потврдува и докажува дека при зголемена изложеност на различностите се намалуваат општествените бариери и се минимизираат претходните стереотипи и предрасуди.

Централизирано образование

Постојниот политички систем и неговата силно изразена централизација се отсликува и во поставеноста на образовниот систем. Контролата и прераспределбата на обврските во основното образование е поставено како пирамида на чиј врв е Министерството за

образование и наука. Министерот ги одобрува наставниот план и програма, но на предлог на Бирото за развој на образование. Бирото за развој на образованието пак го предлага наставниот план по кој треба да работат училиштата. Главната контрола на целосната работа на училиштата ја врши БРО додека Државниот просветен инспекторат е задолжен за контрола на условите во кои се изведува наставата. Финансирањето е регулирано преку блок дотациите кои доаѓаат од буџетот на државата и кои се определуваат според густината на населеноста, бројот на жители и бројот на ученици во општината. Училиштата зависат од овие блок дотации бидејќи тие се главниот извор на финансии кои ги прима училиштето и кои се одделни од платите на наставниот и воспитниот кадар во училиштето. Родителите учествуваат во работата на училиштето преку членување во Училишниот одбор и Советот на родителите, но сепак нивното влијание завршува во деловите на гласање за набавка на храна, работни материјали, екскурзии и давање предлози за истите.

Анализата на правната рамка покажува дека образовниот систем, посебно во делот на основното образование е многу централизиран во поглед на донесувањето на одлуки за активности надвор од предвидената програма. Потребна е децентрализација, поголема слобода за наставниците за реализација на активностите кои произлегуваат од предлозите на родителите, учениците и самите наставници заедно со финансиска слобода на училиштата за располагање со сопствениот простор. Таа финансиска слобода би создала простор за слободно реализирање на воннаставните активности без зависност од буџетските дотации и финансии од проекти.

Политики за интегрирање кои зацврстуваат разлики

Со цел да зголеми интеграцијата во мултиетничкото македонско општество, во 2010 година донесена е Стратегија во која се застапени неколку принципи за создавање кохезија во општеството, а тоа се: промовирање на интеграцијата, адаптација на наставните програми и учебници, поткренување на знаењата, свесноста и пристапот на наставниците и координирано делување од централно ниво до локално со општинските надлежности од процесот на децентрализација. Но сепак чистото и круто придржување кон овие принципи нема да придонесе многу кон кохезијата бидејќи сеуште крупна пречка е партизацијата во клучните позиции во училиштата. Стратегијата покрај тоа што не се

потпира на сериозни и опфатни истражувања и анализи се базира и на погрешната претпоставка дека граѓаните во Македонија се фиксирани во етничките групи и дека таа припадност е примарна и неприкосновена. Нашиот приод е надетнички и целосно ги отфрла овие поделби, инсистирајќи на споделени универзални вредности кои имаат далеку поголем обединувачки карактер отколку постојниот интегративен пристап кој се обидува да лепи засебни делови.

Имплементацијата на оваа Стратегија се реализира исто така и со странска поддршка преку три проекти: Проектот за меѓуетничка интеграција во образованието (ПМИО), Нансен моделот за интегрирано образование (НМИО) и Фондот “Градиме мостови”. Првиот проект, ПМИО е спроведен од 2011 до 2015 година од страна на Министерството за образование и целни групи се основни и средни училишта, учениците, наставниците, членовите на училишните одбори, родителите и локалните заедници. Сепак овој проект ги детектирал во поголем дел проблемите на учениците, но помалку на родителите, наставниците, а најмалку на општината. Тоа е проблем затоа што нормалната работа на училиштето во голем дел зависи и од работата на општината со која е нераскинливо врзана. Резултатите покажале дека сеуште медиумите на локално ниво ставаат голем акцент на етничките разлики и конфликтите, а многу малку на интеграцијата. Тука големо влијание има и искажаното незадоволство од страна на наставниците кои почувствувале притисок од надлежните институции за поуспешна имплементација на овој проект. Нотирана е и недовербата на родителите кон училиштето и вработените, недостаток на нивна вклученост во проектите на училиштето и во процесот на носење на одлуки.

Вториот проект е Нансен моделот за интегрирано образование кој Нансен дијалог центарот го спроведува од 2007 година во 12 основни училишта. Принципот на функционирање на овој модел се базира врз следење на наставата на мајчин јазик на учениците од различни етникуми во исто училиште, во исто време. Програмите се прилагодени на интересите на учениците и се изработени заедно со родителите и наставниците, приодот е двојазичен и вклучен е и методот на игра.

Третиот проект се реализира преку Фондот „Градиме мостови,, кој се реализира по принцип на директна вклученост на чинителите на локално ниво, заедно со учениците,

наставниците и училиштата во заеднички активности кои се поттикнати преку фондот. Активностите се реализираат помеѓу две различни повеќејазични училишта или преку две збратимени еднојазични училишта.

Сепак клучните проблеми во спроведувањето на горенаведените програми се недостатокот на мотивација кај учесниците во тие програми (ученици, наставници, родители), преголема централизација и формализација во секој дел од носењето и реализирањето на одлуките, заедно со етничките поделби кои придонесуват уште повеќе во проблемите.

Неискористен кохезивен потенцијал

Анализата во оваа студија продолжи во правец на интервјуа со неколку наставнички од основни училишта во Тетово, Куманово, Велес и Дојран кои работат во етнички мешани средини и училишта. Сублимираната слика која се доби врз основа на поставените прашања кои ги зафаќаа деловите на интеракција помеѓу децата, постоечки конфликти или нивно отсуство, заинтересираност и вклученост на родителите во работата на училиштето и образованието на нивното дете како и улогата на општината во целиот образовен интегративен процес, ја даде следната слика. Во сите наведени градови, поточно во училиштата децата немаат проблеми во меѓусебната комуникација, нема конфликти, постојат училиштата со мешан етнички состав има и училишта кои се чисто албански и македонски, во кои децата не се мешаат помеѓу себе и каде за жал нема никаков контакт помеѓу децата. Програмите за интеграција делумно помогнале да се интегрираат децата и да се срушат бариерите помеѓу нив, најмногу во активности ко вклучуваат учење на трет јазик и спортски активности, но има многу простор за работа на тоа поле. Приметен е голем недостаток во однос на вклученоста на родителите во образованието на децата посебно во делот на предлози за вон наставни активности, недостаток на финансии за реализација на активностите како и слобода на предлагање на активностите. Желбата на децата да учат и изведуваат активности кои излегуваат надвор од наставните програми е голема, па затоа е клучна поддршката од родителите, наставните, како и од општината во поглед на финансиите.

3. Идни можности

Бидејќи системот е крајно централизиран, предлагаме да се делува онаму каде што е можно да се освои најповеќе слободен простор и да се реализираат политики кои ќе го надминат етничкиот јаз на најбрз и најефикасен начин, без зафати за измени во постоечката поставеност на односите во образовниот систем во кој училиштата се крајно зависни и финансиски и административно од централната власт. Фактот дека и покрај сите јавно дефинирани настојувања за интегрирано образование ние имаме крајно сегрегиран образовен систем укажува на недостаток од вистинска воља или знаење за намалување на јазот. Затоа, предлагаме минимизирање на улогата на постоечките институционални механизми и делување во микро средини кои самоникнато ќе предлагаат и спорведуваат воннаставни активности кои покрај тоа што ќе ги приближат учениците и пошироката заедница, ќе придонесат за зголемена свесност по низа прашања кои ги надминуваат етнополитичките поделби. Ослободувањето од зависноста за програмски активности, и нивно финансирање и превземање на иницијативата на микро ниво ја гарантира одржливоста на воннаставните активности засновани на принципите на самоорганизирање.

4. Можности за политики

Спроведливоста на предложените активности е дотолку поголема затоа што опфаќа дел кој иако е подложен на контрола, не е стриктно регулиран во однос на содржината. Предложените области на делување, дополнително, се базираат на универзални човечки вредности и потреби. Примарно селектирање на отпад, сопствено производство на зеленчук или помош на изнемоштени или осамени лица, пристапни рампи во училиштето и општината и другите можни активности кои не сакаме да ги прејудиицираме и наметнуваме, туку оставаме да се по избор на самите ученици/наставници/родители, секако се области кои ја обврзуваат за поддршка и помош и локалната самоуправа. Отварањето на пошироката рамка за воспитно-образовниот процес како клучен сегмент во обликувањето на граѓаните на ова општество како одговорни, солидарни индивидуи секако ќе ја придобие неопходната поддршка од пошироката заедница.

Самиот процес на носење на одлуките за кои активности да се организираат учениците ја воведува во пракса директната партиципативна демократија. Се предлага активно вклучување на родителите и учениците, во процес во кој наставниците се посредници, но и вклучена страна. Соработката на ова ниво, со директно учество и непосредна изложеност едни со други и барање компромиси и решенија за конкретни прашања, како и самиот процес на имплементација ги оспособува учесниците за демократските принципи и процедури, ја демистифицираат отуѓената репрезентативна демократија и поттикнуваат создавање сплотена локална заедница.

5. Правење на промена

За реализација на овие воннаставни активности во кои самите ученици ќе бидат директните предлагачи и спорведувачи на активностите неопходно е сепак малку да се модулираат и прилагодат постојните системски услови. Со таа цел ги посочуваме следните препораки:

Препораки:

- Високо централизираниот образовен систем и контролата над училиштата мора да дозволи поголем степен на слобода и поддршка за иницијативите кои доаѓаат од долу нагоре во воннаставните активности. Ова ќе го овозможи развојот на инклузивна и кохерентна заедница, наместо обична рефлексивна на етнополитичките поделби кои се присутни во општеството.
- Бирократските и административните процедури кои ги регулираат прашањата на организирање на воннаставните активности мора да се поедностават. Правилникот за методот за изведување на екскурзии и други слободни активности за учениците од основното образование е силно зависен од Министерството за образование и наука. Оваа процедура треба да биде полесна за да отвори пат за помалку формализирана комуникација додека грижата за безбедноста останува примарна.
- Надетничкиот и наднационалниот пристап во воннаставните активности да биде поттикнат преку ангажирање со теми кои посегнуваат надвор од поделбите базирани

врз припадноста. Активностите во полињата на универзалните теми како животна средина, социјална инклузија кои ги истакнуваат солидарноста и емпатијата мора да го заземат местото на сегашниот „интегративен,, пристап кој ги есенцијализира етничките поделби.

- Мора да постои поголема отвореност за идеи кои не се моментално стимулирани од етнополитичката рамка која го обликува македонското општество.
- Мора да има повеќе простор да се вклучи соработката со другите актери од Граѓанското општество во општината, стимулирано од самата општина, како извиднички организации, организации на спортски професионалци, организации на уметници, организации за животна средина. Процесот на донесување на одлуки, сепак треба да биде креативно стимулиран преку дискусии во рамките на училишно/родителските одбори кои треба да генерираат и да одлучат со многу мало модерирање во тој процес од страна на училиштето.
- Општините мора да преземат поголема одговорност во образовниот процес и да се ангажираат посериозно во воннаставните активности како еден од најодржливите патишта кон развојот на поинклузивна заедница на локално ниво.
- Општините мора да ја напуштат улогата на дистрибутор на блок дотациите од централната власт и да станат проактивни во финансирањето и поттикнувањето на инклузивни воннаставни активности. Одредена сума од буџетот мора да биде насочена кон од долу нагоре инклузивните воннаставни активности и одреден број на активности мора да бидат имплементирани од секое училиште.
- Свкупно, препорачуваме целосно различен пристап кон чинителите кои демократски донесуваат одлуки на ниво на училиште. Триаголникот наставници-родители-ученици е структурално присутен, но не е ефикасен и е несуттински во пракса. Посебно Советот на родители треба да добие поголема слобода во креирањето на идеи кои се поврзани со слободните воннаставни активности со минимално водење во идеите од страна на наставниот кадар од училиштето т.е. наставниците. Во овие процеси, учениците мора да бидат вклучени од почетокот и во сите фази.
- Треба да бидат имплементирани сериозни напори за постоењето на Советот на родители да се направи значајно. Мора да се гледа како демократска алатка за партиципативно одлучување во системот на образование и да не биде третиран за

комерцијални потреби поврзани со угостителство и обезбедување на училиштата во рамки на тендерските процедури.

- За таа цел, за да се надмине недостатокот на доверба од страна на родителите во врска со работи кои се поврзани со меѓуетничките активности, треба да има прогресивна инклузија на родителите во процесот на донесување на одлуките кој би бил спроведен преку промени во легислативата во рамките на Правилникот за методот за спроведување на екскурзии и други слободни активности на учениците од основните училишта и да биде имплементиран со поголема внимателност од релевантниот кадар од општината кој врши мониторинг и директорот на училиштето.
- Во рамките на Правилникот за методот за спроведување на екскурзии и други слободни активности на учениците од основните училишта поголем простор треба да биде даден на иницијативите кои доаѓаат од учениците, родителите и наставниците наместо претходно одобрените одлуки кои доаѓаат од врвот кон долу.
- Ревизија на листата на одобрени места и споменици кои можат да се посетат. Изборот на одборени места и споменици кои можат да се посетат во рамки на организирани воннаставни активности и патувања/екскурзии треба критички да биде ревидиран и избалансиран со секуларен пристап кој треба да биде почитуван во рамките на образовниот процес.
- Подобрено да се дефинираат улогите на асистенти на директорите во основните училишта. Тие треба да бидат гарант за автономијата на процесот на донесување на одлуките во рамки на училишните одбори. Попрецизно да се дефинираат нивните улоги и одговорности во врска со меѓуетничките односи во заедниците на општинско ниво.

6. Евалуација

Евалуацијата на нивото на општествена кохезија и интернетничка соработка се прилично субјективни категории, подложни на директни надворешни влијанија. Меѓутоа, сепак може да се спроведе соодветна евалуација.

Прво, евалуацијата може да се одвива на системско ниво, односно да се согледаат промените на олеснети услови за реализација на воннаставните активности во кое оценувани ќе бидат општините, како и училиштата. Евалуацијата може да ги провери влоговите, работни, административни и финансиски во реализацијата на воннаставните активности, како на ниво на училиште, така и на ниво на единица на локална самоуправа, односно создавањето поттикнувачка средина за развој на ваквите активности.

Евалуацијата понатаму, може да се одвива на ниво на анализа на процесите, односно инклузивноста на процесот, демократската вклученост на сите инволвирани актери наставниците/родителите/учениците. Евалуацијата треба да содржи критериуми за вклученост и застапеност на учениците и родителите во процесите на носење одлуки, како и при имплементацијата на така избраните активности.

Евалуацијата може да ги мери реализираните проекти и видот на овие, по суштина и по природа инклузивни проекти. Прилично е лесно достапен увидот во бројот активности, нивниот вид и евентуалните ефекти од делувањето во воннаставните активности.